

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Pandora

İlk Kadın

Jean-Pierre Vernant

Çeviren: Devrim Çetinkasap

Pinhan

Jean-Pierre Vernant
PANDORA - İLK KADIN

Jean Pierre Vernant 1914 yılında Fransa'da doğdu. Felsefe eğitimi aldı, İkinci Dünya Savaşı yüzünden öğretmenlik görevine ancak 1940 yılında başlayabildi. Savaşın sona ermesiyle birlikte akademik hayata geri döndü. Platon'un eserlerindeki kavramlarla ilgili tezini hazırladı. 1962 yılında yayımlanan ilk kitabı *Les Origines de la Pensée Grecque* (Yunan Düşüncesinin Kaynakları) Eski Yunan araştırmalarının gidişatını değiştirdi. Vernant bu kitapta, sonraki 40 yılda Eski Yunan'la ilgili yapılan tüm çalışmaların başlangıç noktasını oluşturacak temel soruları ortaya koyuyordu. 1948 yılında Fransız Bilimsel Araştırmalar Merkezi'ne (Centre National de la Recherche Scientifique) katıldı. 1958 yılında Ecole Pratique des Hautes Etudes (daha sonra École des Hautes Études en Sciences Sociales adını aldı) Fernand Braudel ve çevresindeki ekibe dahil oldu. 1964 yılında 'Eski Topluluklar Üzerine Karşılaştırmalı Araştırma Merkezi'ni kurdu. Merkez yalnızca Eski Yunan ve Roma uzmanlarını değil, Asur, Mısır, Hindistan, Çin ve Afrika uygarlıklarıyla ilgili çeşitli uzmanları ve antropologları da çatısı altında birleştiriyordu. Söz konusu merkez zaman geçtikçe karşılaştırmalı tarih alanında Avrupa ve Amerika'daki uzmanların ve araştırmacıların ilgi odağı haline geldi. Vernant 1975-1984 yılları arasında Collège'de France'da Karşılaştırmalı Antik Dinler Tarihi Kürsüsü'nde profesör sıfatıyla ders verdi. Hayatını kaybettiği 2007 yılına kadar eser vermeye ve fikir üretmeye devam etti.

Devrim Çetinkasap (1975), Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden 2004'te mezun oldu. Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. Fransızca ve İngilizceden tarih, siyaset bilimi ve felsefe alanlarında çeviriler yapıyor.

Jean-Pierre Vernant

Pandora, la première femme
2006, Bayard Editions ©

Pandora, İlk Kadın
© Pinhan Yayıncılık, 2011
© Türkçe çeviri:
Devrim Çetinkasap, 2011

Yayın Yönetmeni: Mustafa Küpüşoğlu

Kapak Tasarım: Tolga Çetinkasap

Teknik Hazırlık: Zeliha Güler

Editör: Oğuz Yarlıtaş

Birinci Basım: Haziran 2011

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

PİNHAN YAYINCILIK

Cihannüma Mah. Akdoğan Sk. No: 15/2 Beşiktaş 34353 İstanbul

Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 259 27 61

www.pinhanyayincilik.com ~ info@pinhanyayincilik.com

Kataloglama Bilgisi

Vernant, Jean-Pierre / *Pandora - İlk kadın*

1. Mitoloji 2. Felsefe 3. Eski Yunan Uygarlığı

Pinhan Yayıncılık: 2 İnceleme Dizisi: 2 ISBN 978-605-87953-2-7

Baskı ve cilt: Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 5678003)

Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İstanbul

PANDORA

İlk Kadın

Jean-Pierre Vernant

Çeviren:
Devrim Çetinkasap

Bugün huzurlarınızda ele almak istediğim konu, Pandora: ilk kadın. Anlatacağım hikâye oldukça eğlenceli, biraz uçuk kaçık, ama pek çok Yunan mitinde olduğu gibi bu hikâyede de, olay akışı içinde hiç kendini belli etmese de bir tür bilgelik; kim olduğumuza, insanlık durumuna dair bir düşünme biçimi bulunduğunu göreceğiz.

Referans alacağım iki temel metin Hesiodos'a ait. Kendisi, Homeros'tan hemen sonra, VII. yüzyılda yaşadığı düşünülen Boiotialı bir şairdir. Hesiodos, konuşmamda faydalanacağım iki şiirinden birinin sonunda bize ismini bahşeder. Oldukça fakir bir çiftçi, bir köylü,

bir çobandır Hesiodos. Günlerden bir gün, sürüsünün başında dağda dolaşırken birden bire karşısına muhteşem tanrıçaların çıktığını anlatır. Mnemosyne'nin, Bellek tanrısının kızları, ilham perileridir bunlar. Hesiodos'a epey kötü davranırlar ve aşağı yukarı şöyle söylerler: "Hiç kadar yok değer, koyunlarınla sen, *gaster*'den ibaretsin!" *Gaster* (Yunanca dişil isim) mide, iškembe, göbek demektir. "Bir karından ibaretsin! Çünkü insanların çoğu gibi bütün derdin geçinip gitmek, oysa aslolan bu değil. Aslolanı biz öğreteceğiz sana, çünkü biz olmuşu, olanı ve olacağı biliriz. Sınırsızdır ilmimiz ve Olympos'ta, Zeus'un huzurunda ilahiler söylerken, evrende olan biten her şeyi, Zeus'un bütün azametini, onun kâinatın efendisi olduğunu terennüm ederiz. Eğer istersen bütün bunları belki sana da öğretebiliriz." Böylece Hesiodos'a bir tür değnek, defne ağacından bir asa verirler ve *aoidos*, yani ozan yaparlar onu. "Ta en başından," dünyanın başından bu yana, *eks arkhes*, her şeyin nasıl

olup bittiğini şarkıya dökme sırası onundur artık. Hesiodos ilk şiirindeki kimi unsurları ikinci şiiri *İşler ve Günler*'de de kullanır. Ancak bu ilk şiirde, yani *Tanrıların Doğuşu*'nda ele aldığı bir konu vardır ki, onun ne kadar temel bir öneme sahip olduğu, kendisine büyük saygı ve hayranlık duyduğum antropolog Françoise Héritier tarafından ortaya konmuştur. Şiirde tarih öncesi zamanlardan başlayarak insanlığın gelişimi sergilenir; kültürlerin çeşitliliğinden bahsedilir, ama şiirde ayrıca insanların yaşaması ve düşünmesi için elzem olan bazı unsurlar da vardır. Temelden kastım budur. Bu unsurlar bir açıdan, insanların tarih öncesi zamanlardan beri yüzleşmek zorunda kaldıkları; zekâlarını olduğu kadar düşünme biçimlerini, hayatı anlamaya çalışırken başvurdukları zihinsel kategorileri de biçimlendirmiş bir tecrübenin parçasıdır. Temel sorulardan birisi şudur: Neden iki cinsiyet vardır? Öyle ya, tek bir cinsiyet olsaydı her şey çok daha kolay olurdu. Tabii o tek cinsi-

yetin bizimki olması şartıyla...

Evet, neden iki cinsiyet? Neden bir dişil bir de eril var? Bizzat Yunanların, örneğın Euripides'in bir oyununda Hippolytos'un ifade ettiğı gibi tanrıların *anthropoi*'un, yani erkeklerin yanı sıra bir de kadını yaratmak gibi uçuk kaçık bir fikre nereden kapıldıkları anlaşılır değildir. "Böyle olmasa çok daha hayırlı olurdu" der Hippolytos. Kendi hayat görüşü açısından, yani cinsel ilişkiyi reddeden bakire tanrıça Artemis'e tümüyle adanmış bir hayat anlayışıyla Hippolytos kadını bir tür tehlike, yabancı bir unsur olarak görür. O olmasa her şey daha kolay olurdu: Sadece erkeklerin var olduğu, tapınaklara gidilip adaklık armağanlar bıraktıkları ve karşılığında küçük erkek çocuklar aldıkları bir düzen yaratılmalıydı. Böylece insanlık tümüyle erkeklerden oluşabilirdi. "Niçin iki cinsiyet var?" sorusu temeldir, çünkü iki cinsiyetin varlık sebebi aydınlatılmadan insanın ne olduğu anlaşılmaz. Ne dünyanın nasıl

bir yer olduğu anlaşılabilir ne de dünyada var olanlara isim verilebilir. Nitekim dil de eşyayı dişil ve eril olarak sınıflandırır; müennes ve müzekker isimler, dişil ve eril ayrımı vardır. Yunanları düşünüyorum... İki cinsiyet fikri zihinlerini o kadar şekillendirmişti ki, eşyayı eril ve dişil diye ayırmaya yarayan iki sütunlu tablolar daha Pythagorasçılar zamanında çoktan kullanılmaktaydı. Bu tablolara göre erkek/kuru; dişi/nemli idi; erkek/sıcak, dişi/soğuk idi. Ve bu böyle devam edip gidiyordu. Dünyayı düşünmeye yarayan bütün kategoriler iki sütun halinde ayrılmıştı ve dişil ile erilin formları olarak görülüyorlardı. O dönemde işler böyle yürüyordu.

Peki, ilham perilerinden esin alan Hesiodos bize neler anlatıyor? Olayları biraz basitleştirerek anlatıp sonradan yeniden ele alacağım. Ama söyleyeceğim her şeyin şöyle ya da böyle metinde yeri olduğuna da samimiyetle inanıyorum. Hesiodos bize şunu anlatıyor: Başlan-

gıçta, evren var olmaya başladığında, yani Kronos'un kâinatın kralı, efendisi olduğu altın çağda, kadın yoktu. Bütün insanlar (*anthropoi*) o dönemde *andres*, yani erkekler. Kadın yoktu, bildiğimiz anlamda doğum yoktu, dolayısıyla ölüm de yoktu. İnsanlar tanrılarla bir aradaydı, onlarla birlikte yaşıyorlar, yiyip içiyorlardı; çalışmıyor, yorulmuyor, ne hastalık ne ıstırap nedir biliyorlardı. Hatta bildiğimiz anlamda ölümü de tanımıyorlardı. Hesiodos'un dediği gibi tüm nimetlere sahiptiler, musibet nedir bilmiyorlardı. *Eidyllion* şiirlerine özgü bir hayat... Buğdaylar kendiliğinden bitiyor, tabii etleri de kızarmış halde buluyorlar... Her şey el altında, zahmetsiz; hiç yıpranmayan, her daim çevik ve diri vücutlar, eller, bacaklar her daim genç ve taze. Tanrılarla birlikte, onlarla iç içe geçiyor zaman; hiç zahmetsiz, hazır şölenlerde yemek yeniyor; şarkı söyleyen *Mousa*'ların sesleri işitiliyor, şiirler dinleniyor. Tam bir *eidyllion* hayatı... Kronos devrindeki ilk vaziyet böyle.

Fakat bildiğiniz gibi Kronos ile Zeus arasında savaş çıkar. Sonunda Zeus göğün efendisi olur. Zeus göğün efendisi olur ama artık ele geçirdiği bu güç, bu egemenlik, düşman tanrıları kaba kuvvetle mağlup etmesini gerektirir öncelikle. Zeus da savaşı onlarla, tanrılar arasında görkemli bir cenk olur. Zeus'un tarafında yer alan, onunla birlikte savaşan bazı tanrılar iktidarı ele almasını isterler. Yani bir yandan kaba şiddet hüküm sürerken diğer yandan da başka bazı tanrılarla karşılıklı anlaşma söz konusudur. Zeus'un kuracağı kozmik düzen istikrarlı bir düzen olacaktır. Bir defa kararını verdikten sonra artık değişmeyecek bir düzen... İşte bu kozmik düzen Zeus ile galip tanrılar arasında yapılacak bir düzenlemeyle gerçekleşecektir; Zeus her galip tanrıya bir mevki, bir görev, bir egemenlik alanı tahsis edecektir. Aphrodite gönül işleriyle, cinsellikle ilgilenecektir. Hera meşru evlilikten ve iktidardan sorumlu olacaktır. Athena ise savaşta ve bilgelikten, vb. Her Tanrının kendi

yeri, belli bir görevi vardır. Zeus tanrılara, payelerini (*timai*) ve kismetlerini (*moirai*) dağıtır. Bu düzen, bütün düzenler gibi hiyerarşiktir. En tepede Zeus vardır; büyük, küçük ve vasat başka tanrılar onu takip ederler. Her bir tanrının yeri ayrıdır ve kimse kendisini ilgilen-dirmeyen işlerle ilgilenmemelidir.

Elbette Zeus'un gözü bir noktada insan denilen tuhaf mahlûklara, *anthropoi*'a da takılır; onları tanrılarla yemek yerken görür. Tanrılarla birlikte yaşamaktadırlar ama aslında tanrı değildirler. Ne işleri vardır orada, yerleri, konumları ne olacaktır? Niçin ölümsüzlerle birliktedirler? Zeus böylece, düzenin gerçek anlamda bir düzen olabilmesi için ölümsüz tanrılar ile insanlar arasına bir sınır, net bir çizgi çekilmesi gerektiğine karar verir. Ama bunun için tutup da insanlarla savaşacak değildir tabii; bir fiskede ölüverecek insanlar savaşmaya değmez bir kere; onlarla anlaşma yapacak hali de yoktur, buna layık değildirler.

Öyleyse biraz dolaylı bir başka yol bulması, fazla gönül indirmeyeceği, ama insanlara da haddini bildireceği bir çözüm bulması gerekecektir.

Bu amaçla Zeus, incelemeye değer, şahsına münhasır bir tanrıya Prometheus adı verilen bir titana başvurur. İsmiyle müsemma olan bu titan olacakları önceden (*pro*) anlamaya muktedirdir (*mathes*). “Öngören”dir. Bu titanın, kendisi gibi *Pro-metheus* değil de *Epi-metheus* olan, yani olacakları sonradan, iş işten geçtikten sonra anlayan bir kardeşi vardır. O da ne olup bittiğini, ancak başına bir iş geldikten sonra tam olarak anlayabilmektedir. Prometheus Yunanların *metis* adını verdikleri şeye, yani keskin, kıvrak, kolayca hileye ve yalana başvurabilen bir zekâyâ sahiptir. Ama *metis* konusunda asıl üstat elbette Zeus’tur. Çünkü kâinatın kralı ilan edilir edilmez Metis’i çağırır ve başkalaşım geçirerek her türlü şekle girebilen bu deniz tanrıçasıyla evlenir;

Metis Zeus'un ilk karısıdır. Fakat Metis'ten doğacak çocuğun erkek olması halinde Zeus'u mağlubiyete uğratacağı öngörülmüştür. Metis ise bir kız çocuğuna, ileride kurnazlığın kişileşmiş hali olacak Athena'ya hamiledir. Zeus hiyleyi önceden hazır edip Metis'e şöyle der: "Hemencecik her şekle girebiliyorsun öyle mi?" "Tabii, bunda ne var" diye karşılık verir Metis. "Mesela aslan şekline girebilir misin, bakalım?" "A tabii!" der Metis ve aslana dönüşüverir. "Aleve dönüşebilir misin peki?" Bunun üzerine Metis kasıp kavuran bir aleve dönüşüverir. "Bir su damlası da olabilir misin?" Ve bir su damlasına dönüşür dönüşmez Metis'i yutuverir Zeus. Mesele hallolmuştur. Metis artık onun içindedir. Zeus, *metis*'e sahip tanrıya, *metis*'in kişileşmiş haline dönüşmüştür.

İşte Pandora'nın öyküsü bu tema merkezinde gelişecektir: Sarsılmaz bir hiyerarşik düzen kurmak isteyen kral tanrı ile ona kafa tutan, kıyıda köşede kalmış, kurnaz bir tanrı olan

Prometheus arasındaki mücadele. Prometheus niye Zeus'a kafa tutuyor? Zeus Kronos'a ve onun kardeşleri olan Titanlara kafa tutarken ne istiyordu? Zeus'un isteği Kronos'un yerine geçmekti, iktidar peşindeydi o. Prometheus'un gözü Zeus'un yerinde değildir, böyle bir hırsı yoktur. Tersine, bazı yerlerde anıldığı gibi *philanthropos*'tur o, yani insanları sevmektedir. Niye? Egemen bir tanrı değildir de ondan. Muzip, kurnaz bir tanrıdır. Ve bana kalırsa Zeus'un idaresi altında Olymposlularla işbirliği yapan Prometheus'u bir parçası olduğu bu düzende en çok rahatsız eden şey, her düzen gibi bunun da adaletsiz olmasıdır. Her hiyerarşide en tepedeki ile en aşağıdakiler arasında muazzam farklar vardır. Yani Prometheus Zeus'un rakibi değildir, onunla yarışmaz. Yapacağım benzetmeyi mazur görün, Prometheus Olympos'un altmışsekiz kuşağıdır, Olympos'taki muhalif sestir; insanlar ile tanrılar arasına sınır çeken Zeus'un kurduğu bu düzende, insanların çok elverişsiz bir konumda

kalmaması için uğraşacaktır. Zeus'un gönlünü insanlar lehine çelmeye çalışacaktır.

Peki bu nasıl olacaktır? Hikâye üç sahne şeklinde cereyan eder.

İlk sahne: Tanrılar ve insanlar bir mecliste toplanmış durumdadırlar. Zeus tanrılar ile insanlar arasındaki çekişmeyi bu defa bir sonuca ulaştıracağını ilan eder. Herkes kısmeti neyse onu alacaktır. Tanrılar ile insanlar arasına son derece net bir sınır çizme görevi Prometheus'a verilir, bunun için ne gerekiyorsa, o yapacaktır. İnsanlar *andres*, yani erkeklerden ibarettir ve o zamana kadar, tekrar edelim, tanrılarla iç içe yaşamışlardır. Prometheus yanında ola-

ğanüstü bir hayvanla, kocaman bir öküzle çıkagelir. Hayvan kurban edilmiş, kesilmiştir; Prometheus hayvanı iki parçaya ayıracak, bir parça tanrılar diğeri de insanlar için olacaktır. Bu yapıldıktan sonra artık herkes karara razı olacak, geri dönüş olmayacaktır. Prometheus'un bölüştürdüğü bu iki parça aslında ikili bir kandırmaca, ikili bir tuzaktır. Neden? Prometheus hayvanın en uzun dört kemiğini, *os-tea leuka*'yı ayırarak başlar işe; bunlar ak kemiklerdir, üzerlerindeki bütün et sıyrılmıştır, sadece kemikten ibarettirler. İki ön iki de arka ayak. Prometheus yan yana koyduğu bu ak pak, sıyrılmış kemikleri iştah kabartan ak bir yağ tabakasıyla kaplayarak örter. Görenlerin ağzını sulandıracak hale getirir. Bu ilk pakettir. İkinci pakete gelince: Prometheus yenilip yutulabilecek her şeyi bir yere toplar. Et ve yağ, metinde "yağlı sakatat" ifadesi geçiyor... Yenebilir her şey, kemiklerden sıyrılmış her şey toplanıp öküzün postuna sarılmıştır. Hepsi bir araya getirilip toplanmış, bu bütün de *gas-*

ter'e, yani hayvanın en iğrenç yeri olan mide-sine yerleştirilmiş, saklanmıştı.

Yani bir yanda iştah kabartan ak yağ¹ ve kemikler, öte yanda iğrenç bir mide ve içindeki löp et. İki paket getirilip Zeus'a takdim edilir; şaşkınlık içindeki tanrılar ve insanlar da ne olup biteceğini merakla izlemektedirler. Zeus enayi değildir, Prometheus'a "Çok tarafgir davranmışsın!" der. Fakat Prometheus'u Zeus kendisi görevlendirmiştir ve sırf kimin daha iyi hile yapacağını görmek için poker partisine katılan iki oyuncunun durumunda olduğu gibi, oyuna katılır. Prometheus, "Tüm onur her şeyin efendisi olan Zeus'undur. Sıra senin! İstedğin parçayı al" der. Zeus iki parçaya da bakar, güzel görüneni alır ve yağı sıyırdığında, *ostea leuka* biçiminde olan dört bacağı, zavallı hayvanın sıyrılmış kemiklerini bulur. Tabii öf-

¹ "Ak yağ" ifadesindeki aklık, yağ tabakasının yoğunluğuna, yağın en saf biçimine işaret eder şekilde anlaşılmalıdır. Aynı şey yukarıdaki *ostea leuka*, "ak kemik" ifadesi için de geçerlidir -ç.n.

keden köpürür ve Prometheus'a şöyle der: "Beni aptal yerine koymak istedin demek. Bunu sana ödeteceğim, göreceksin!" İlk sahne böylece kapanır.

Hemen belirtiyim ki bu ilk sahne, öylesine bir sahne değildir. Zira Yunan kurbanlık yemeği, yani Yunanların bildiği tek kırmızı et yemeği, ancak hayvan kurban töreniyle öldürülmüşse yenebilirdi. Ve bu kurbanlık et iki kısımdan oluşurdu: Önce ak kemikler tütsülerle birlikte sunağa yerleştirilir, sonra buna biraz yağ ilave edilir, şarap dökülür ve bu karışım tanrılar için yakılırdı. Duman havaya kaşır ve tanrıların kurbandan aldıkları pay da bu güzel kokulu duman olurdu. Hayvandan geri kalanlar, yani etin hepsi ya kızartılmak üzere şişe dizilir ya da haşlanmak üzere büyük kaplara basılırdı. Yani o dönemde yaşayan insanların gündelik beslenme düzeni gerçekten de bu şekildeydi; törenle kurban edilen hayvanın eti ancak tanrılar kendi paylarını aldıktan

sonra yeniyordu. Kuşkusuz Prometheus yenebilir her şeyi insanlara vererek bir hediye sunduğunu düşünür ve Zeus da böyle olduğuna inanır gibi görünür. Fakat anlayacağınız üzere, bunun tersi söz konusudur aslında. Aslında iyi kısım görünüş itibariyle kötü olan kısımdır. Zira bedenimizde bozulmaz olan sadece kemiklerdir. Yalnızca kemikler kokuşmaya, dejenerasyona dayanıklıdır. İnsanların yemek isteyeceği, iştahla yiyebilecekleri şey, çürümeye yazgılı olan ölü ettir tam da. Tanrılara ait olan, insandaki ölümsüz yapı iskeletidir. Nitekim Yunanların gözünde yaşamsal öz olan ilik, kemiklerde bulunur. Yani hayvanda tanrılara ait olan kısım hayattır, kalıcı hayattır. Duman formunda tanrılara ulaşan ve onları besleyen budur. İnsanlara gelince, onlara ait olan, hayvanın *gaster*'inde saklı, yenebilir şeylerdir ve bu yüzden kendileri de *gaster*, birer karın haline gelirler. İnsanların yemeye ihtiyaçları vardır, yemezlerse ölürlür. Hayatları, tanrılarla ölümsüzlük tayınını paylaşırken sür-

dürdükleri o eski hayat değildir artık. Artık yorulmaları, yemek yemeleri, tükenen enerjilerini geri kazanmaları gerekmektedir. Sahip olduğumuz enerji yitip giden bir enerjidir, her zaman aynı düzeyde kalmaz. Çalışıp, yorulup, didindikten sonra yemek yiyerek yitirilen enerjiyi kazanmak şarttır. Böylece *gaster* haline geliriz. Bu da birinci sahnenin sonudur.

Athena ve Pandora.

MÖ V. yüzyıla ait Yunan vazosundan bir ayrıntı.

.

Bu bahsettiğimiz kurbanlık yemeğın çift anlamlılığı insanlarla tanrılar arasında bağ kurar. Nitekim kırmızı et ancak dini bayram vesilesiyle ve en iyi parça tanrılara verilerek yenabilir. Böylece tanrılarla birlikte yenir, tanrıların yemeğe katıldığı veya hiç değilse yemekte hazır bulundukları kabul edilir. Ama aynı zamanda, bizi tanrılara bağlayan bu edim bizi onlardan ayırır da, çünkü yediğimiz şeyler onlarınkinden tümüyle farklıdır.

Zeus öfkeliidir veya öfkeliymiş gibi görünür ve şöyle der: “Madem öyle, ben de insanlardan hayatı (*bios*’u) ve ateşi (*pyr*’ü) saklayacağım.” İnsanlardan hayatlarını, *bios*’u saklamak ne demektir? Bios hayattır ama aynı zamanda insanları yaşatan, canlılığı besleyen şeydir, yani tahıldır. Yunanlara göre, insanlar tanrıların aksine ekmekle beslenirler. Tanrılar ekmek yemez, fakat insanlar ekmek yer, ekmekle hayatta kalırlar. Bu yüzden de ekmeklerini aramaları gerekir. Fakat önceden, insanların tanrılarla birlikte yaşadıkları dönemde, buğdaylar mezradan kendiliğinden çıkıyor, kendiliğinden pişiyor, mayalanıyor, ekmek oluyordu. Hepsi de kendiliğinden oluyor, insanlar hiçbir şey yapmıyorlardı. İnsanlardan hayatın, buğdayın saklanması ne anlama gelir öyleyse? Artık buğday elde etmek için tohumu toprağa gömmek, yani bir saban sahibi olup ekin ekmek, saban demiriyle toprağı yarıp içine *sperma*, buğday tohumu yerleştirmek gerektiği anlamına gelir. Sonra kuşlar tohum-

ları yemesin diye toprağı örtmek ve beklemek gerekir. Tanrılar dilerse, Demeter lütfederse, buğday filizlenecektir. Ama iş bununla da bitmez, ekini biçmek de gerekir... Velhasıl buğdayı saklamak şu anlama gelir: “Artık ekmeğini alınının teriyle kazanacaksın.” Çalışmak gerekecektir artık. Toprakla cebelleşmek, toprağı işlemek gerekecektir. Terlemek gerekecektir. Buğdayın tohumunu saklamak gerekecektir. Buğday insanlardan saklanmıştı, artık kendi başına yetişen buğday bulma imkânı kalmamıştır.

Peki ya ateşin saklanması ne anlama gelir? Hangi ateştir bu? Zeus’un ateşidir. Kimi zaman kartal, kimi zaman şimşekle temsil edilen bir ateşe sahiptir Zeus. Ebedi ve ezeli bir ateştir bu, tükenmez, benzersiz şiddetteki bir ateş. Önceleri, Kronos zamanında, yani ayrılıktan önce insanlar da bu ateşi kullanabiliyorlardı. Göksel ateşi Zeus dışbudak ağaçları üzerinde tutuyordu ve insanlar ihtiyaç duyduklarında

bu ateşi kullanabiliyorlardı. Fakat artık ne ateş var, ne de insanların hayat kaynağı, kendi kendine oluveren ekmek. Bu durumda insanlar ne yapsın? Artık Prometheus'un kendilerine ayırdığı besini, çiğ eti bile yiyemez haldedirler: Ateşleri olmadığı için pişiremiyorlar. Zeus kahkahalarla gülerken şöyle der: "Cidden bu defa onları fena köşeye sıkıştırdım!"

Ama Prometheus da az değildir kurnazlıkta. Sorunu çözmeye karar verir. Rezene adı verilen bir bitkinin sapını çıkartır. Genelde ağaçların, özsularının bulunduğu iç kısımları nemlidir; kabuklaşmış olan dış kısımları ise kurudur; rezene bitkisinin ise tersine iç kısmı kupkuru, dış kısmı yeşil ve nemlidir. Prometheus eline bir rezene sapı alıp göğe yükselir. Zeus'un önünden geçer; hiç kuşku yok, yatağında uzanmış halde bulunan Zeus başka tarafa bakarken Prometheus onun ateşinden bir kor tanesini, *sperma pyros* alarak rezenenin içine koyar. Böylece ateş rezenenin içinde ya-

yılır fakat dışarıdan görünmez. Prometheus da yine Zeus'un önünden geçerek insanların yanına gider ve bu kor tanesini verir onlara. Bu sayede insanlar ocaklarını yakarlar ve etlerini pişirirler. Isınıp ateşin tadını çıkarırlar. Zeus, Olympos'un tepesinden etrafa bakınırken insanların elinde parıldayan ateşi görür. Görür görmez de öfkesinden kudurur, küplere biner.

Elbette insanlardaki ateş, Prometheus'un getirdiği ateş, akıllı bir ateştir; Yunanların aşına olduğu ateş taşıma tekniğinin, kurnazlığın ürünüdür. Oysa Zeus'un ateşi ölümsüz, bitimsiz, her an parlamaya hazır bir ateştir. İnsanların ateşi bir kor tanesinden gelmiştir; insanlar gibi ölümlü, narin ve haristir. Beslenmediğinde ölür. Sürekli ona yiyip yutacağı şeyler taşımak gerektir. Biraz ölgünleşmeye başladı mı, kor sönmesin diye azami özen gösterilmelidir. Kısacası insanların ateşi ontolojik düzende aşağı konumdadır. Akıllıdır ama ikinci el bir ateştir, bir kor parçasından elde edil-

miştir. Bu tohum halindeki ateşle ilgili metinler var elimizde. Onu her daim külün içinde saklı tutmaya özen göstermek gerektiği açıklanır bu metinlerde; ateş kalmadığında komşuya gidip size biraz ateş vermesini istersiniz. Tıpkı insanlara çok leziz gelen, onları besleyen, ama aslında insanların narinliğinin, zayıflığının, ölümlülüğünün simgesi olan o iştah kabartıcı et gibi insanların sahip olduğu bu ateş de akıllı bir ateş olmakla birlikte aşağı, haris bir ateştir; ilahi ateş gibi değildir, teknik ve zekânın ürünü olmakla kalmayıp vahşi de olan bir ateştir. Zira yakılan bu ateş tümüyle denetimden çıkıp vahşi bir hayvan gibi etrafındaki her şeyi yutabilir. Yani çift anlamlı bir ateştir bu, sadece insanlık durumunun kırılganlığını değil, insanın karşısında aciz kaldığı, onun bir parçası olan hayvanlığını da simgeler. Böylece ikinci sahnenin sonuna geliyoruz.

Zeus, Hermes, Epimetheus, Pandora.
V. yüzyıl Yunan vazosundan bir ayrıntı.

•

Zeus bu defa hakikaten sinirlenmiştir. Prometheus'a şöyle der: "Ateşi çaldın madem, ben de insanlara bir *kalon kakon* yollayacağım." *Kalon kakon* harikulâde musibet demektir. İnsanların yüreklerini ısıtan, izlemeye doyulmaz bir musibet. Zeus bu iş için demir ustası, heykeltıraş, topal Hephaistos'u görevlendirir. Ona şöyle der: "Su katılmış kilden bir manken yapacaksın. Ölümsüz bir tanrıçadan farksız görünmeli. Ona *parthenos* biçimini ve-

receksin.” *Parthenos* evlenme çağındaki genç kız veya henüz çocuk sahibi olmamış, doğum yapmamış genç kadın demektir. Bakire olabilir, fakat bu zorunlu değildir, ama mutlaka henüz anne olmamış kadını ifade eder. Peki, henüz ortada kadın olmadığına göre bu *parthenos* biçimi nereden çıkıyor? O zamanlarda insanların dişisi yoktur fakat *parthenoi*, yani tanrıçalar vardır. Athena, Artemis, Hestia, harikulâde güzellik tanrıçalarıdır. Yani tanrılar katında dişiler mevcuttur. Ve Hephaistos’a verilen görev de ilk “insan *parthenos*” olacak bir manken üretmektir ve bu insan *parthenos*’un ayırıcı özelliği de ilahi *parthenos*’un, yani ölümsüz bir tanrıçanın görünümüne tıpatıp benzemesi olacaktır. Böylece Hephaistos işe koyulur, eserini bitirir ve ortaya çok güzel bir sonuç çıkar. Zeus Athena, Hermes ve Aphrodite’yi çağırır. Ölümsüz tanrıçalara benzesin diye herkes mankenin etrafında pervane olur. Ona beyaz bir elbise, nakış işlemeli, ışıltılı, muhteşem bir duvak verirler; Hephaistos’un

imal ettiği, üzerinde bütün hayvanların tasvirleri olan ve bakanların tasvirleri gerçek zannettikleri bir taç giydirebilirler. Kısacası dış görünümüyle, kıyafetiyle ve takılarıyla göz kamaştırmaktadır. Etrafına *kharis* yaymaktadır. *Kharis* çekicilik, güzellik, ayartma anlamlarına gelir. Bu *kharis* tanrıçalar tarafından bahşedilmiştir. Ve ayartmanın ve güzelliğin karşı konulmaz pırıltısı, *kharis* bahşedildiği sırada Hermes onu canlandırır; ona bir insanın kabiliyetlerini, sesini verir. Bu noktada size olayları Yunanca metinde geçtiği şekilde anlatıyorum. Hermes bu mankene aynı zamanda bir köpek mizacı, yalancılık ve hatta hırsızlık huyu verir. Böylece diriltilecek bu canlı manken; kendisine insan sesi de verildiği için benim gibi, sizin gibi konuşabilen, ama bu sesi hakikati söylemekten ziyade, yalanlarıyla hakikati gizlemek için kullanan manken sonunda huzura getirilir. Tıpkı büyük ayrılma öncesinde, öküzü paylaşılması vakasında olduğu gibi, bir araya toplanmış tanrıların ve insanların

karşısına çıkarılır. Onu gören herkes şaşkına döner; nefesleri kesecek kadar güzeldir. Güzellik ve çekicilikle parıldamaktadır, ona âşık olmadan, arzulamadan, cezbe gelmeden bakmak imkânsızdır. Böylece Zeus suni biçimde yaratılan bu mahlûkun bütün kadınların atası olan ilk kadın olduğunu ilan eder (şairin dediği gibi, *genos*, dişi türü ondan gelmektedir; bütün kadınlar Pandora'nın soyundandır). Metinde ilk kadına Pandora denilir zira o bütün (*pan*) tanrıların insanlara armağanıdır (*doron*). Mutlaka fark etmişsinizdir, Pandora daha en başından, önceki sahnelerde gördüğümüz bazı özellikleri şahsında bir araya toplamıştır. Dış görünümü aslının tam tersidir. Yiyeceğin kısımlarının paylaşılmasında olduğu gibi, yani iştah uyandıran yağın altında kemiklerin, iğrenç içkemenin içinde yenilebilir şeylerin bulunması gibi Pandora'ya da bakıldığında göze çarpan şey güzelliğidir, ama içinde bir köpek ruhu ve bir hırsız mizacı barındırmaktadır.

Niçin köpek ruhu ve hırsız mizacı? Çünkü kendisine can verilen ve artık manken değil, canlı bir varlık olan bu kadını, erkekler gibi konuşan, dolaşan ve baştan çıkaran bu kadını tanımlamak gerekirse, onun bir *gaster*, bir karnın olduğunu söylemek icap eder. Nitekim Hesiodos, erkeğin yanı sıra doyumsuz iştaha sahip bir varlık yaratmanın Zeus'un kurnazlığı olduğunu açıklar. Vasata veya nefis terbiyesine tahammülü olmayan bir varlıktır bu. Kadın açtır, karnını doldurması gerekir. Hesiodos bunu bir kıyas yardımıyla açıklıyor: Arı kovanında, günün ilk ışıklarıyla birlikte kovayı terk eden ve gün boyunca bal toplamak için çalışan arılar vardır. Balı ileride kullanmak üzere kovanda biriktirmeye çalışırlar. Fakat olaylar böyle gerçekleşmez. Zira arıların yanı sıra başka böcekler, örneğin yabancıkları vardır; bunlar kımıldamadan kovanın dibinde dururlar, hiç çalışmadıkları halde her şeyi yerler. İnsan hayatında kadın da buna benzer bir yer işgal eder, her zaman yemek kollamaktadır.

Kadın her daim açıktır; yine burada da Hesiodos'tan aktarıyorum: “Sana gülücükler vermesi, dayanılmaz cazibesini sergilemesi hoşlandığı için değildir senden, senin ambarındadır aklı asıl! Yani bir köşeye biriktirdiğin tahıldadır.” Öyleyse kadın bir karındır ve bu bağlamda, doymaz yeme iştahının yanı sıra, cinsellik ihtiyacı da olan bir karındır. Sudan ve kilden yapılan kadının Yunanların gözünde nemli bir mizacı vardır. Bu yüzden sıcak bir ülkede, özellikle de yılın belli dönemlerinde, örneğin eyyam-ı bâhurda, yani Yunanların “köpek” adını verdiği Akyıldız'ın dünyaya en yakın olduğu zamanda, kuru mizaca sahip erkekler zayıf düşerler. Çok sıcak olduğunda, Hesiodos'un dediği gibi güneşin başa geçtiği zamanlarda erkekler zayıftır. Ama kadınlar tersine, bu dönemde sağlıklarının doruğundadırlar. Kadınlar mizacen nemli olduklarından, bu havalarda biraz olsun kururlar ve olabilecek en sıhhatli durumdadırlar. Hesiodos kadının kocasını ateşe, köşeyiye başvurmadan ku-

ruttuğunu hatta yaktığını (bu onun tabiridir) iddia eder. Kadın kocasını yakar, çünkü yeme iştahını doyurmak için onu olabildiğince çok çalışmaya zorlar ve Yunanların gözünde genç ve erişkin erkek özsuyuyla dolu olduğundan, kocasını aynı zamanda kurutur da. Kocalar yaşlandıkça, kırılıp yakılabilir hale gelen koca ağaçlar gibi kururlar. Dolayısıyla kadınlar sadece her şeyi yutan bir karın olmakla kalmazlar. Prometheus'un çaldığı ateşe bir karşılık olarak yaratıldıklarından, daha sonra pek çok Yunan yazarın belirteceği gibi, kadınlar bizzat, erkekleri yakan bir çeşit ateştirler. Hırsızlanan bir ateş, tabir yerindeyse erkeğini türlü biçimdeki yavaş ateşte haşlayarak pişiren bir ateş...

Bu çizilen tablodan ne sonuç çıkıyor? Bir defa, kadın yaratılmıştır. Hephaistos ve diğer tanrıçalar tarafından gelinlik kız gibi giydirilmiştir. Athena kemerini bağladı ona, diye anlatıyor Hesiodos. Çünkü bir *parthenos* için ev-

lenmek, kemer bağlayarak olur. Dolayısıyla Pandora taze bir gelindir, dünyanın ilk taze gelinidir.

Zeus Pandora'yı bütün tanrılar namına Prometheus'un kardeşi Epimetheus'un yanına gönderir; Epimetheus yeryüzünün bir köşesine, evine çekilmiştir. Doğal olarak Prometheus derhal, işlerin sarpa saracağını anlar. Kardeşi Epimetheus'u, tanrılar tarafından gönderilecek hediye kabul etmemesi ve geldiği gibi geri yollaması konusunda uyarır. Fakat Pandora tanrıların ve insanların kendisini hayran hayran seyrettiği meclisten ayrılmıştır çoktan ve küçük bir adımla Epimetheus'un evine varır. Kapıyı açan Epimetheus, onu görür görmez çarpılır. Pandora insanların arasına girmiştir: Epimetheus'un karısı, ilk eştir artık.

İçinden Elpis'in çıktığı, bütün musibetleri barındıran
küpün muhtemel temsili.

MÖ V. yüzyıl sonuna ait amphora.

Son sahne. Pandora Epimetheus'un evine yerleşmiştir. Pandora içine buğday, şarap, yağ konan, hatta daha eski zamanlarda, evlerin bodrumunda ölüleri saklamak için de kullanılmış pişmiş topraktan yapılma şu kocaman küplerden bir tanesini Zeus'un emriyle eve getirir. Küp kapalı haldedir. Zeus Pandora'ya, emrettiğinde kapağı açmasını tembihlemiştir. Kapağı sadece bir anlığına açıp sonra yine kapatması gerekmektedir. Ve Pandora'da öyle yapacaktır.

Epimetheus bir gün tarlaya gider. Zeus Pandora'dan kapağı açmasını ister. Küpün içinden, daha önce var olmayan bilumum musibet çıkar dışarıya. Nitekim insanlar altın çağda musibet nedir bilmezlerdi. Şimdi hepsi bir saniyede küpten çıkıverirler ve bütün dünyaya yayılırlar. Hastalık, acı, yaşlılık, yorgunluk, yas... Ne kadar musibet varsa. Pandora kapağı hemen kapatır. Göreceğimiz gibi küpten çıkmakta acele etmeyen, küpün bir köşesinde sıkışmış kalan bir şey daha vardır. Her yana yayılan bu musibetlerle ilgili korkunç bir betimleme yapar Hesiodos; denizde fırtınalar, karada ürünü mahveden korkunç rüzgârlar, ölen küçük bir çocuğun ardından tutulan yas... Zeus Pandora'nın eliyle serbest bırakmak üzere o ana kadar saklı tutmuştur hepsini. Bütün bu musibetlerin, *kaka*'nın niteliği nedir? Bunlar iki niteliğe sahiptir: görülmezler ve duyulmazlar. Metin bu noktayı vurguluyor: Bunlar görünmezdir. Önü alınabilir şeyler değildirler; görünür bir forma, bir görünüme sahip değil-

dirler. Haber verip gelmezler, ama karada ve denizde, evde ve dışarıda, gece ve gündüz var olduklarını biliriz yine de. Her an başımıza gelebilirler, elimizi kolumuzu bağlarlar, çünkü geldiklerini görmek de duymak da mümkün değildir. Bunlar ne olduğunu iyi bildiğimiz ve nefret ettiğimiz musibetlerdir. Bir gemi kazasını, kasırgayı, ölüm acısını kimse istemez. Geldiklerini görsek veya işitsek kaçınmaya çalışacağımız belalardır bunlar, ama ne görebiliriz ne duyabiliriz onları.

Buna karşın kendisi de bir musibet, *kakon* olan Pandora hem görülür hem duyulurdur, zira tıpkı benim gibi, sizin gibi konuşmaktadır. Fakat onda gördüğünüz, ondan işittiğiniz şeyler sizi çekinmeye iteceği yerde baştan çıkarak niteliktedir. Pandora'nın fiziksel güzelliği gerisini unutturur ve tatlı sözleri aklınızı başınızdan alır. Görüp sakınabileceğimiz musibetler görünmezdirler, görüp işitebildiğimiz Musibeti ise hayır sanırsınız.

Hesiodos buradan ne sonuca varıyor? Artık kadınlar var olduğuna göre, Pandora olduğuna göre, dişi *genos*'u var olduğuna göre, yapacak hiçbir şey yoktur. Kadınların kim olduğunu, ne musibetler getireceklerini görüp evlenmemek mi gerekir? Yine kabaca Hesiodos'tan nakledeceğim: “Ölene kadar bolluk içinde yaşadınız. Bol buğdayınız, ağzına kadar dolu depolarınız var; zengin ve mutlu bir adam oldunuz. Ama ölüm geldi mi her şey sona erer, hepsi biter, sizden geriye hiçbir şey kalmaz. Ve biriktirdiğiniz mallar, ambarınızdaki buğday, yağ, şarap, hatta biriktirdiğiniz paralar, hepsi yabancıların eline geçer.” Yani kadınsız yaşarsanız ölüm size ve sahip olduğunuz her şeye son noktayı koyar. Ama evlendiyseniz ve şans eseri kötü olmayan bir eşe rastladıysanız, bu durumda hayır ve şer birbirini dengeleyebilir. Buna karşın belalı soyun bir temsilcisine denk gelerseniz hayatınız cehenneme döner. Kısacası, mademki artık sadece erkekler yoktur, kadınlar da insan hayatının bir parçası-

dır; mademki erkekler yemek yemek, çalışmak, yorulmak ve ateşe sahip çıkmak zorundadır, erkekler için sorun artık şekil değiştirmiştir: Buğday *sperma*'sını saklamak, hayat veren tohumu filizlensin diye toprağa gömmek zorunda olan, ateşin korunu sönmesin diye kül altında muhafaza etmek zorunda olan erkekler çocuk sahibi olmak için, kendi *sperma*'larını kadının *gaster*'inde muhafaza etmeye mecburdurlar. İştahının yanı sıra kocasının ekmeğini ve erkeklik gücünü yutması sebebiyle *gaster* olan kadın, erkeğin ölümü toptan bir yok oluş olmaktan yalnızca bu karın sayesinde çıkartabilmesi sebebiyle de *gaster*'dir aynı zamanda. Neden diyebilirsiniz. Çünkü Yunanlar tarlalardaki saban çizgileriyle kadın vücudundaki çizgiler arasında benzerlik kurmuşlardır daima. Erkeğin bırakacağı tohum, kadın vücudunun kıvrımları sayesinde tıpkı buğday tarlasındaki tohum gibi filizlenecek ve erkek, Heisodos'un dediği gibi “babaya benzer” bir evlat sahibi olacaktır. Ve yine bu bağlamda, ar-

tık ölümsüz olmayan insanoğlunun doğması, bir karından çıkması gerekir. Sadece erkeklerin olduğu çağlarda var olmayan doğum olayı gerçekleşecektir artık. Fakat kadın var olduğundan bu yana çocuk yapmak için iki kişi gerekmektedir. İçinden çıkılacak bir kadın karnı gerekir. Ve bir kere doğulduğuna göre büyünecek, güçlenilecek, yetişkin olunacak, yaşlanılacak ve nihayet ölünecektir. Ölüm olmadan doğum da yoktur. Çabalamadan, zahmet çekmeden mutluluk ve zenginlik de artık mümkün olmadığından her şey çift anlamlı hale gelir. Kadın karnı hem bütün zenginlikleri, erkeğin dirim gücünü yutan, hem de babaya benzer evlatlar vererek hayata anlam kazandıran şeydir. Niçin “babaya benzer”? Yunanlar çocukların babaya benzediğine inanmak isterler de ondan. Bu Hesiodos’un düşündüğü şeydir; Aristoteles’in ve daha pek çoklarının düşündüğü şeydir: Kadın karnının, mankenin yapıldığı malzeme gibi, kil gibi olduğunu düşünürler. Kadın karnı tamamen edilgindir; erkeğin

tohumunun üzerine bastırıldığı bir balmumu gibidir, öyle ki çocuğa biçimini veren erkektir. Kadın sadece malzemeyi temsil eder. Kadın karnı bu yüzden her türlü çift anlamlılığın, muğlâklığın yeri olacaktır. Bütün bunlar başka bir şekilde de ifade edilir: Bu olaylar dizisinde; yani kurban, et, buğday, tarım, ateş, ateşi kullanma teknikleri ve sonra Pandora, tekeşli evlilik ve çocuk doğurma olgularında, insana özgü bir olay zincirinin zorunluluğu görülebilir. Bu zincir içinde, Aristoteles'in dediği gibi, baba ve oğul "sayı farkı dışında bir ve aynı kişidir. Kardeşler sayıca birden çokturlar, ama form aynıdır." Elbette bu durumda karınız, çocuğunuz yoksa, ölümle birlikte bütünüyle yok olursunuz. Eğer bir kadın karnı varsa hayatınızda, insan yaşamının bu kaosundan bir düzen peyda olabilir, zira çocuklarınızda kendinizi bir şekilde devam ettirirsiniz.

Hikâye henüz tümüyle sona ermiş değil; küpten ve içindeki musibetlerden bahsettim, ama küpün dibinde kalanla ilgili bir şey söylemedim. Küpün dibinde çıkmaya vakit bulamayan veya çıkmakta acele etmeyen bir şey vardır. Yunanların *elpis* adını verdiği ve genellikle “umut” olarak tercüme edilen şeydir küpün dibinde kalan. Platon’a göre ise *elpis* daha geneldir. Öngörülen fakat emin olunmayan bir olay karşısındaki bekleyiş tavrıdır. Olay mutlu bir olaysa ve beklentimiz varsa,

bu umuttur. Eğer bu olay tersine kötü, tehlikeli bir olaysa, endişedir. Pandora'yla birlikte insan hayatı, hayvanlardan farklı olarak *el-pis*'in güdümüne girmiştir. Hayvanlar ne olsa yerler. İnsanlar ise belli besinleri tüketirler: buğday, şarap, ekmek veya pişmiş kurban eti; oysa hayvanlar dişlerine göre olan her şeyi yerler. Cinsellik konusunda da aynı şey geçerlidir: Hayvanlar nasıl olsa çiftleşirler, hatta belki kendi çocuklarıyla da; bu ensest olmaz, kuralsız cinsellik söz konusudur. Oysa insanlar evleneceklerdir. Ve son olarak hayvanlara ateş verilmemiştir; pişirmeleri gerekmez; insan ise hazmı kolay olsun diye neredeyse her besini pişirecektir. İnsanlar bir bakımdan hayvanlarla aynı dünyada yaşarlar. Neden? Çünkü hayvanlar da insanlar gibi bir ananın karnından çıkarlar, büyürler, yaşlanırlar ve ölürler. Hayvanlar da yeme ihtiyacı duyarlar ve her zaman sağlıklı değildirler.

Öyleyse insanlığın da içinde bulunduğu bir ortak zemindir hayvanlık. Fakat aynı zamanda hayvanlıktan bir kopuş da söz konusudur.

Ve bu kopuşun bir yansıması da hayvanların hiçbir şeyi ummamaları ve karşı karşıya kalmadıkları sürece hiçbir şeyden korkmamalarıdır. Tanrılar da hiçbir şeyi ummaz, hiçbir şeyden korkmazlar. Umut edecekleri bir şey yoktur, çünkü her şeye sahiptirler. Korkacakları bir şey yoktur, çünkü hiçbir şey onları tehdit etmez. Erkekler de altın çağda tanrılarla iç içe yaşarlarken bütün nimetlere sahiptirler. Her şeye sahip olduklarına göre umut edecekleri bir şey de olamazdı. Hiç bela tehdidi yoktu. Dolayısıyla korkacakları bir şey yoktu. Sonuçta *elpis* artık tanrılarla iç içe yaşanmayan bir yeri ima eder. Hayırlar ve şerler birbirine bağlı olmakla kalmaz, iç içe geçmiş, birbirlerine karışmışlardır: Her hayırda ona bağlı bir şer bir biçimde mevcuttur.

İşte bu yüzden insanda Prometheusçu bir taraf vardır: Başına gelecekleri önceden bilir, zamanını ve nasıl olacağını bilmese de öleceğini pekâlâ önceden bilir. Tehlikelerin tehdidi altında olduğunu bilir önceden, bu tehlikelerden korkar fakat, göremez, duyamaz onları.

Prometheusçu insan başına bir şeyler geleceğini bilir. Ama aynı oranda parçamız olan Epimetheusçu bir tarafımız da var. Yani bazı şeyleri ancak çok geç olduğunda ve çare bulma imkânı kalmadığında iyice idrak edebiliyoruz. Prometheusçu ve Epimetheusçuyuz, yani gerçek bir öngörü olmayan daha doğrusu gerçek bir bilgi olmayan bir öngörü ve beklenti ufkunda yaşıyoruz daima.

Sonuç olarak bütün bu hikâyeye biraz karışık, ama aynı zamanda her olayın bir diğeriyle nasıl iç içe geçtiğini ve birbirlerini yankıladığını görebiliyoruz. İlk kadının yaratılması aslında olduğumuz şeyin, insan hayatının, insanlık koşulunun yaratılmasıdır tam da. İnsanların kendilerine has bir statüye sahip olmamalarına yol açan olağanüstü bir karışım söz konusudur; eskiden tanrılarla kaynaşmış durumda olan insanlar şimdi hayvanlarla kaynaşmış haldedir. Hayvanlarla tanrılar arasındadırlar. Hayvanların aksine, dualar, törenler, kutsal heykeller, tapınaklar, ritüeller, dinler yoluyla tanrılarla irtibat halindedirler; hayvanlarda

bunların hiçbirisi yoktur. Fakat aynı zamanda insanlar hayvanlar gibidirler çünkü yeme zorunluluğu, cinsellik gibi ortak yasalara tabidirler. İnsanların hayvanlar ile tanrılar arasındaki konumları muğlaktır. Mitsel söylem düzeyinde bu muğlaklık mükemmel ifadesini kadının örneğinde bulur. Neden mi? Çünkü gördüğümüz gibi, kadın bir açıdan tanrısalıdır.

Yunan köylü yaşayışında hayat şartları ağırdır, toprak çok verimli değildir. Ve bu zorlu, vasat gündelik yaşayışta kadının varlığı tanrısal olanın hayattaki yansımasıdır. Evinize döndüğünüzde karınız sizi beklemektedir... Hesiodos'ta, konuyla ilgisiz biçimde öylesine, banyo yapan küçük bir kız tasviri geçer. Sıradan hayatı birdenbire aydınlatan tanrısal bir ışık, harikulade bir olay... Kadın hem tanrısalıdır hem beşerdir, sizin gibi konuşur, tekeşli evlilikte eştir, işinizi gücünüzü anlattığınız insandır. Aynı zamanda hayvanıdır, çünkü cinsellik ve besin düzeyinde hayvansallığı temsil eder. Kadın aynı anda bunların hepsidir. Kendine has bir statüsü olmayan ve ancak ayrı

düştüğü tanrılarla ve de farklı olduğu hayvanlarla ilişkisi üzerinden tanımlanabilen paradoksal insan varoluşunun sentezini sunar.

Her Yunanın şu ya da bu biçimde kuşkusuz bildiği MÖ VII. yüzyıla ait bir mit Pandora; peki burada bizi ilgilendirecek ne olabilir? Pandora örneğinde önemli bir sorun ortaya konmaktadır. Görünüşle, görünümle gerçek arasındaki fark sorunudur bu. Kurgu ile hakikat arasındaki boşluk meselesidir. Pandora'ya bakarız, salt güzellik görürüz. Fakat içinde, bir köpek ruhu ve bir hırsız mizacı barındırmaktadır. Öte yandan, tanrılar gibi ezelden beri orada olan, doğmamış, topraktan çıkmış erkeklerin tersine Pandora suni bir üretimin sonucudur. *Tekhne*'nin ürünüdür; onu bir heykel imal eder gibi imal eden Hephaistos'un “sanatının” eseridir.

Dolayısıyla onun konumu, işlevi imajın, taklidin ne olduğu sorusunu ortaya koyar. Bir tanrıça ile onun heykeli ve Pandora arasındaki ilişki nedir? Başka deyişle bizatihi Pando-

ra'nın doğasında, bir tür soru gündeme gelmektedir: gerçek nedir, sahte nedir? Bir şeyin hem göz kamaştırıcı bir görünümüne sahip olması hem de aynı anda bu görünümün, görülen şeyin gerçeğiyle tezat arz etmesi nasıl mümkün olabilir? İşte bu soru Pandora'nın, deyim yerindeyse imal edilmiş doğasıyla gündeme getirdiği bir sorudur; ama bu aynı zamanda sofistlerin, Sokrates öncesi filozofların ve bütün Yunan felsefesinin sorduğu sorudur. Gerçek nedir? Yanılsama olan nedir? Görünüştten ibaret olan nedir? Taklidini yapmak nedir? Kısacası bu karmaşık ama bana göre eğlenceli bu hikâye vasıtasıyla mitsel bir anlatıda, açıkça tanımlanmadan bir sorunun, eğlencenin ötesinde, nasıl ortaya konulduğunu görüyoruz: “Biz erkekler, kimiz? Ve erkek olmamızı neden bizimle birlikte kadınların var olmasına borçluyuz?”

Sabrınız için teşekkür ederim.

İlk Kadın Pandora

Jean-Pierre Vernant

"Niçin bir değil de iki cinsiyet var?" Bu basit ve çok temel sorunun antik Yunandaki karşılığı Pandora mitidir. Pandora, ünlü tarihçi, usta antropolog Jean-Pierre Vernant'ının verdiği bir konferans metninden oluşuyor. Vernant kadının yaratılışı ve cinsiyet farklılığı teması etrafında gelişen bu anlatıyı özlü ama derinlikli biçimde yorumluyor. Mitlerin anlamını bir ustanın ağzından dinlemek isteyenlere...

"Pandora'yı gören herkes şaşkına döner; nefesleri kesecek kadar güzeldir. Güzellik ve çekicilikle parıldamaktadır, ona âşık olmadan, arzulamadan, cezbe gelmeden bakmak imkânsızdır. Böylece Zeus suni biçimde yaratılan bu mahlûkun bütün kadınların atası, ilk kadın olduğunu ilan eder. İlk kadına Pandora denilir, zira o bütün (pan) tanrıların insanlara armağanıdır (doron)."

